

Chov hospodářských zvířat a ekologické zemědělství

Ekologický chov hospodářských zvířat – skotu, vepřů, ovcí, drůbeže a dalších – se řídí několika základními pravidly. Jejich cílem je zejména ohleduplné zacházení. Nejsilnější rozdíly oproti průmyslovým velkochovům spočívají v celkové životní pohodě ekologicky chovaných zvířat.

Produkce a spotřeba masa a mléka

V roce 2005 spotřeboval každý Čech v průměru 82 kg masa, 238 kg mléka a mléčných výrobků a 246 kusů vajec [1]. Zvláštní agentura OSN pro výživu a zemědělství (FAO) předpovídá, že do roku 2050 se světová spotřeba masa i mléka až zdvojnásobí.

Zemědělci čelí tlaku na produkci stále levnějších potravin. Důsledkem je specializace a intenzifikace výroby. Chov hospodářských zvířat prošel do dnešní doby mnoha změnami. Z menších chovů ovcí, koz a hovězího dobytka se přeorientoval na velkokapacitní industriální chovy (zejména prasat

a drůbeže). Mění se také způsob výživy. Na místo klasické pastvy a píce zvířata dostávají spíše sóju a obilniny.

V České republice se v roce 2007 vyrobilo celkem 626 297 tun masa (v jatečné hmotnosti). V uvedeném množství bylo 54,4 % vepřového, 12,7 % hovězího a telecího a 32,9 % drůbežího masa [2].

Podíl ekologicky chovaných zvířat na celkové produkci v České republice v roce 2005 byl: 0,1 % prasat, 0,02 % drůbeže a 5,4 % skotu [1].

Více než 70 % drůbeží a 50 % vepřové světové produkce pochází z továrních velkochovů [3].

Zvířata v továrních velkochovech

Průmyslové velkochovy vůbec neberou v potaz některé základní životní potřeby zvířat. V nejhorších podmínkách žijí ta zvířata, která jíme nejčastěji a chovají se v největších počtech: brojleři, nosnice a prasata.

Hlavními problémy intenzivních chovů je:

- natěsnání zvířat v přeplněných prostorech,
- nevhodné a nepřírozené prostředí (kovové boxy, klece),
- bolestivé zákroky na zvířatech (odstraňování ocásků a uštipování špičáků selatům, zkracování zobáků slepicím, odrohování krav, kastrování),
- přeprava na dlouhé vzdálenosti.

V neposlední řadě je třeba upozornit na šlechtění a genetické inženýrství. Cílem těchto metod je rychlejší růst zvířat, zlepšení struktury masa, vyšší užitkovost, větší velikost zvířat. To má však také negativní dopady. Například kuřata chovaná na maso rostou příliš rychle a trpí například deformacemi kostí, krávy rodí příliš velká telata a porody jsou pro ně komplikované a bolestivé.

Velkochovy a znečištění ovzduší

Hospodářská zvířata bývají často chována bez vazby na zemědělskou půdu. Dostávají krmivo, které je potřeba nakupovat a dovážet. Dochází tak ke zbytečnému znečištění.

Zvířata navíc produkují velké množství výkalů, z nichž se do ovzduší uvolňuje amoniak a zápach. Problém přitom není ani tak v celkových emisích jako v jejich koncentraci: velké množství znečištění se hromadí na jednom místě a poškozují kvalitu života v okolí. Ekologické zemědělství produkuje méně amoniaku. Pravidla totiž omezují počet chovaných zvířat na plochu [4] [5] [6].

K pěstování krmiv se používají průmyslová hnojiva, která obsahují dusík. Vínou toho se do ovzduší dostávají emise oxidu dusného, skleníkového plynu s 300krát vyšším účinkem, než má oxid uhličitý. Ekologické zemědělství snižuje emise dusíku, protože se v něm méně používají dusíkatá průmyslová hnojiva [7] [8].

FAO odhaduje, že na všech farmách vzniká přes 90 milionů tun CO₂. Uvolňují se při používání zemědělské techniky, sušení, topení nebo přepravě zvířat a krmiv [9]. Velkochovy jsou také producentem metanu. K jeho vzniku dochází při zaživacích procesech zvířat a rozkládání hnoje. Nejvíce se ho vyprodukuje chovem prasat a skotu.

Velkochovy a poškozování přírody

Světová výměra pastvin odpovídá 26 procentům zemského povrchu, vyjma ledovců. Krmiva se pěstují na 33 procentech veškeré orné půdy. Pro chov hospodářských zvířat se tedy využívá 70 procent zemědělské půdy a 30 procent půdního povrchu planety [9].

Pěstování krmné sóji pro velké exportní farmy patří k hlavním příčinám kácení tropických deštných pralesů v Latinské Americe. Celých 70 % od-

lesněné půdy v Amazonii nyní slouží jako pastviny. Na zbytku se většinou pěstuje krmivo pro zvířata [9]. Sója, která se dováží do České republiky, případně také především na krmení dobytka. Dovážená sója pokrývá asi 325 000 hektarů půdy v zahraničí, což se rovná zhruba čtyřem procentům plochy naší republiky [10].

Hospodářská zvířata v ekochovech musí dostávat krmiva z ekologického zemědělství. Maximální povolené množství konvenčního krmiva je 5 % ročně u býložravců a 10 u ostatních druhů. Minimálně polovina krmiva býložravců musí v období mimo stěhování na pastvu pocházet z vlastní jednotky nebo od spolupracujících ekologických podniků [4].

České ekologické chovy

V České republice se chová podle pravidel ekologického zemědělství především skot a ovce, především v podhorských oblastech s převahou luk a pastvin. Chovy dojníc, prasat a drůbeže jsou jen okrajové. Proto u nás prakticky nelze sehnat drůbeží a vepřové maso či vejce z ekologických chovů. Biomléka je rovněž nedostatek, navíc ekozemědělci sídlí v nejruznějších místech České republiky, takže se mlékárnám nevyplácí organizovat komplikovaný svoz. Proto se celých 40 % mléka prodává jako konvenční [11]. Vzhledem k velkému zájmu o mléčné výrobky a uzeniny v biokvalitě však mají ekologické chovy velkou šanci na rozvoj.

Ekologické zemědělství versus průmyslové chovy

Ekologické chovy kladou důraz na co nejpřirozenější a kvalitní životní podmínky zvířat – materiální i nemateriální. Jednou ze zásad je etické zacházení. V souvislosti s ekologickým zemědělstvím se často používá pojem welfare zvířat neboli životní pohoda. Dobře jej vystihuje J. Webster: „Pohoda zvířete je určena jeho schopností vyhnout se strádání a zachovat si zdatnost.“ [12]

Ekologičtí zemědělci mají povinnost dodržovat obecná právní ustanovení vztahující se na živočišnou produkci a chov hospodářských zvířat, i pravidla stanovená zákonem o ekologickém zemědělství [4] [13].

Tabulka srovnává nejvýraznější rozdíly mezi velkochovy a ekologickými chovy.

Průmyslové zemědělství [14] [15] [16]	Ekologické zemědělství [4] [13]
Brojeři (kuřata na maso)	
<ul style="list-style-type: none"> • Chovají se rychle rostoucí hybridy – brojeři, kteří porážkové hmotnosti (asi 2 kg) dosáhnou za 42 dnů. • Rychlý růst vyvolává velký nápor na kosti, srdce a plíce. Mláďata trpí bolestivými deformacemi nohou, často hynou žízní a hladem, protože se nedokáží dostat ke krmivu. Výjimkou nejsou ani úhyny na selhání srdce. Maso má nižší kvalitu. • Kuřata žijí ve velkých uměle osvětlených halách bez výběhu a často i bez oken. • Dostávají koncentrované krmné směsi s přísadami doplněk a léčiv (vakcín, kokcidostatik, vitaminů). Podporuje to jejich rychlý růst. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuřata rostou přirozenou rychlostí, minimální stáří před porážkou je 81 dní. • Mají k dispozici kalíšek, podestýlku, venkovní výběh s částečným pokryvem vegetací a úkryty. • Nižší hustota chovu. Na 1 m² připadá 10 kuřat (maximální celková hmotnost 21 kg/m²) a každé zvíře musí mít venkovní výběh 4 m². • Chovatelé krmí kuřata s nižší intenzitou, výkrm má tři fáze: předvýkrm, výkrm a dokrmování. • Kuřatům musí být zajištěn nepřetržitý přísun potravy a vody.
Nosnice (slepice chované pro snášení vajec) V přirozených podmínkách žijí slepice v malém hejně (10–20 slesc a kohout), jsou čínorodé a velmi pohyblivé.	
<ul style="list-style-type: none"> • Slepice žijí v bateriových klecích, které jsou poskládané v několika patrech nad sebou. Na každou slepici připadá plocha zhruba o velikosti archu papíru A4. • Slepice nemohou roztáhnout křídla, popelřit se, poletovat, běhat, zobat v zemi. Trpí řídnutím kostní tkáně (osteoporóza) a následně zlomeninami končetin. • Aby se slepice vzájemně nezraňovaly, zkracují se jim často zobáky (kvůli frustraci si klovou peří, dochází ke kanibalismu). Pahýl zobáku ale zůstává stále citlivý. • Kvůli ovlivnění intenzity snášení vajec se slepicím umělým osvětlením prodlužuje nebo zkracuje den. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekologické zemědělství nepovoluje klecové chovy. • Na 1 m² může být maximálně 6 nosnic a na každou nosnici připadají 4 m² výběhu. • Výběh se postupně přesunuje, aby byl stále zelený. • Slepice mohou žít ve voliérových nebo venkovních chovech, mobilních drůbežárnách nebo chovatel kombinuje ustájení s výběhem. Podmínky ale vždy musí splňovat základní etologické potřeby zvířete. • Ekozemědělci nesmí slepicím zkracovat zobáky. • Pro umělé osvětlení platí, že nesmí přesáhnout 16 hodin. Slepice musí mít minimálně 8 hodin tmy bez přerušování.
<p>Bateriové klece budou od roku 2012 zakázány a zůstanou tzv. klece obohacené. V obohacených klecích musí být pro každou nosnici nejméně 750 cm² (nyní je to 550 cm²), hnízdo, stelivo, hřady a 12 cm korýtka. Stanovuje to směrnice Rady EU č. 1999/74/ES, která definuje minimální požadavky na ochranu nosnic. Dále budou povoleny alternativní systémy (chov na podestýlce, chov s volným výběhem a ekologický chov).</p>	
Dojnice (krávy na produkci mléka) Přirozeně žijící skot se seskupuje do malých stád, rozdělených na matky s mláďaty a mladé býky.	
<ul style="list-style-type: none"> • Dojnice jsou vyšlechtěny tak, aby nadojily až 40 litrů mléka denně. Tím dochází k přetěžování jejich organismu nadměrným příjmem potravy. • Krávy jsou intenzivně dojeny i v období březosti, potřebují proto vysoký příjem energie. Trpí záněty vemene a metabolickými poruchami. • Kráva vydrží obvykle 3–4 laktace, což je období mezi porody, ve kterém produkuje mléko; a pak jde na jatka. • Někde ještě přetrvává tzv. vazné ustájení. Kráva je celý život uvázaná na jednom místě, kde se dvakrát denně dojí. 	<ul style="list-style-type: none"> • Telata minimálně tři měsíce pijí mateřské mléko. Náhračky nejsou povoleny. • Téměř polovina krav má díky dobrým životním podmínkám více než tři laktace [17]. • Typy ustájení krav jsou různé, vždy ale musí mít možnost výběhu. Výjimkou je vazné ustájení v budovách postavených do srpna 2000. Krávy ale musí mít pravidelný pohyb a pohodlnou podestýlku. Tato výjimka musí být schválena kontrolní organizací a platí do konce roku 2010.

Průmyslové zemědělství [14] [15] [16]	Ekologické zemědělství [4] [13]
Prasata Prasata jsou velmi inteligentní, činorodá a zvidavá zvířata. V přirozeném prostředí žijí v malých rodinných skupinkách.	
<ul style="list-style-type: none"> • Prasata jsou ustájena nahusto – na roštové podlaze, v železobetonových kotcích bez možnosti pohybu na čerstvém vzduchu. Na prase ve výkrmu o živé hmotnosti 85–110 kg připadá plocha 0,65 m² [18]. • Nemají možnost rýt v zemi a bahnit se (péče o tělo a chlazení). • Mají nedostatek pohybu a trpí nudou, což vede k agresivitě a kanibalismu, často se navzájem napadají a okusují. • Proto se prasatům kupírují ocásky a zkracují špičáky. • Chovné prasnice stráví téměř celý život v individuálních kotcích (holé kovové klece), které jim neumožňují téměř žádný pohyb. • Před porodem žijí v ocelových porodních boxech, kde trpí stresem. V přírodě si totiž stavějí porodní hnízda. Po porodu nemají možnost přiblížit se k selatům (zamezuje se tak zalehnutí selat). <p>Průmyslový systém chovu prasnic je v některých evropských státech již zakázán. Od roku 2013 bude tento zákaz platit v celé EU.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prasata mohou žít ve vepřinech nebo venku. Vždy ale musí mít dostatek prostoru. Na prase ve výkrmu o hmotnosti 85–110 kg připadá plocha 1,3 m² a venkovní výběh 1 m². Výběh musí umožňovat rytí v zemi a odpočinek. Ve vepřinech musí mít prasata podestýlku. • Totéž platí pro prasnice. Výjimkou jsou prasnice před porodem a při kojení, kdy žijí v kotcích, které musí mít minimálně 7,5 m². • Selata nemohou být odstavena dříve než ve věku šesti týdnů. • Zalehnutí selat se zamezuje ochrannou zábranou nebo pomocí speciálních výkyvných a pružných výčnělků, mezi které si prasnice lehá nebo si s nimi hraje. • Prasata dostávají převážně jadrná krmiva s vysokým obsahem bílkovin (pomáhá to v odbytu rostlinné produkce, ale prodražuje biovepřové). • 85 % krmiv (v přepočtu na sušinu) musí pocházet z ekologického zemědělství. • Vhodné životní podmínky se pozitivně projevují také na kvalitě masa, ale výrazně jej prodražují.

V ekologickém zemědělství je dále zakázáno [4]:

- léky a paušální podávání profylaktických přípravků zdravým zvířatům, včetně stimulatorů růstu a antistresorik,
- hormonální synchronizace říje,
- přenášení embryí,
- zákroky na embryích,
- používání metod genových manipulací ve šlechtění a plemenitbě zvířat,
- úpravy, jako zkracování ocásků, odstraňování zubů, odrohování a zkracování zobáků, se nesmí provádět paušálně; mohou být povoleny kontrolní organizací například kvůli zlepšení hygieny, zdraví, bezpečnosti či pohody zvířat.

Porážka zvířat

Pravidla pro usmrcování hospodářských zvířat stanovuje zákon. Vyhláška upřesňuje proces od vykládky zvířat na jatkách, přehánění do porážkových prostor, péči před porážkou, kontroly zdravotního stavu a omračování až po usmrcování [19]. Při převozu na jatka musí být zvířata podle veterinárního zákona v čistém stavu. Dvanáct hodin před porážkou se nesmí krmit a krávy je nutné vydojit [20].

Pravidla porážek by měla zajistit menší utrpení zvířat. Nezabrání však hodinám až dnům stresu a často i bolesti při přepravě a čekání na porážku. Při porážení velkého množství zvířat nelze ani za-

ručit rychlou a bezbolestnou smrt. Zvířata jsou nejprve omráčena (jateční pistolí, elektrickým proudem nebo plynem), následuje proříznutí hrdla a vykvrvení. Jestliže není omráčení dostatečné, zvíře může přijít při vykvrvení k vědomí a prožívat velkou bolest.

V ekologickém hospodaření platí stejná pravidla usmrcování jako v průmyslovém. Porážka a následné zpracování masa musí být pouze prostorově nebo časově oddělené a jasně označené. Přestože mají zvířata významně lepší podmínky po dobu svého života, stresu před porážkou se nevyhnou. Pokud chtějí ekologičtí hospodáři porážet dobytek na prodej sami, musí mít certifikovaná jatka.

Zdraví zvířat v ekologických chovech

Tato kapitola vychází z předpisů vztahujících se k ekologickému zemědělství [4]. V ekologických chovech je velmi důležitá prevence a zvyšování přirozené obranyschopnosti zvířat. Mezi tyto postupy patří:

- Výběr vhodného plemene s předpokladem dobré odolnosti v podmínkách, kde bude chováno. Přednost by měla mít domácí plemena.
- Volba chovatelského postupu, který je vhodný pro dané plemeno. Důraz se klade na pohyb na čerstvém vzduchu a přiměřenou velikost skupin v chovatelských zařízeních.
- Vhodná a kvalitní výživa. Z dlouhodobějšího hlediska totiž významně ovlivňuje zdraví a imunitu zvířete. Chovatelé musí zajistit určité množství,

pokud možno čerstvého, krmiva (zelené krmivo, pastva, obilné a luskovinné klíčky, okopaniny). Zvířatům nelze podávat syntetické látky, které mají nahradit to, co chybí v krmivech.

Kromě prevence se v ekologickém zemědělství dbá na přirozené postupy chovu, inseminace je možná, nikoliv však přenos embryí.

Chovatelé musí nechat zraněná či nemocná zvířata neprodleně ošetřit. Upřednostňují se přírodní přípravky rostlinného původu a homeopatika. Pouze v krajních případech se po doporučení veterináře přistupuje na alopatická veterinární léčiva nebo antibiotika.

V ekologickém zemědělství platí dvojnásobná ochranná lhůta po ukončení léčby. Po tuto dobu se nesmí prodávat žádný produkt, například mléko nebo vejčeka, těchto zvířat.

Dobrá péče o zvířata může snížit během dvou let spotřebu antibiotik až o 30 %. Po třech až čtyřech letech už zpravidla nejsou zapotřebí vůbec [21] [22].

Ve velkochovech slouží antibiotika k terapii, prevenci onemocnění a k urychlení růstu (ta se přidávají do krmiva). Přináší to sice ekonomické výhody, ale zároveň hrozí určitá rizika. Mezi nejzávažnější patří vytváření odolnosti bakterií vůči antibiotikům. Z tohoto důvodu platí v celé Evropské unii zákaz krmných antibiotik jako stimulantů růstu. Tento zákaz však neplatí například v USA [23].

Prameny

- [1] Český statistický úřad, 2005.
- [2] Český statistický úřad 2007. www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czem012808.doc
- [3] D´Silva, J.(2007): The Impact of Livestock Farming: solution for Animals, People and the Planet. CIWF.
- [4] Nařízení Rady (EEC) č. 2092/91 o ekologické výrobě zemědělských produktů a potravin původem z ekologického zemědělství.
- [5] Haas, G. & Köpke, U. (1994): Vergleich der Klimarelevanz ökologischer und konventioneller Landbewirtschaftung. In Enqu Enquête-Kommission Schutz der Erdatmosphäre des Deutschen Bundestages (Hrsg.) (1994) Schutz der Grünen Erde Klimaschutz durch umweltgerechte Landwirtschaft und Erhalt der Wälder (Bonn, S. 92–196. Economica Verlag, Bonn. <http://orgprints.org/1176>.
- [6] Geier, U., Friebe, B., Haas, G., Molkenthin, V. & Köpke, U. (1998): Ökobilanz Hamburger Landwirtschaft. Umweltrelevanz verschiedener Produktionsweisen, Handlungsfelder Hamburger Umweltpolitik. Teil I: Landwirtschaftliches Gutachten i. A. d. Freien u. Hansestadt Hamburg. Schriftenreihe. Inst. f. Organ. Landbau. Berlin, s. 52–53.
- [7] Flessa, H., Ruser, R., Dörsch, P., Kamp, T., Jimenez, M.A., Munch, J.C., Beese, F. (2002): Integrated evaluation of greenhouse gas emissions (CO₂, CH₄, N₂O) from two farming systems in southern Germany. *Agric. Ecosys. Environ.* 91, 175-189. Petersen, S.O., Regina, K., Pöllinger, A., Rigler, E., Valli, L., Yamulki, S., Esala, M., Fabbri, C., Syväsalu, E., Vinther, F.P. (2005): Nitrous oxide emissions from organic and conventional crop rotations in five European countries. *Agric. Ecosys. Environ.*, 112, 200–206.
- [8] Robertson, G. P., Paul, E. A., Harwood, R. R. (2000): Greenhouse gases in intensive agriculture: contributions of individual gases to the radiative forcing of the atmosphere. *Science* 289, 1922–1925.
- [9] Steinfeld, H., Gerber P., Wassenaar T., Castel V., Rosales M., Haan C. (2006): Livestock´s long shadow. Fao, Rome.
- [10] Třebický, V., Rut, O., Skalský, M., Drhová, Z., Kotecký, V. (2005): Česká stopa. Ekologické a sociální dopady domácí spotřeby za našimi hranicemi. Zelený kruh a Hnutí DUHA. Edice APEL. Praha/Brno.
- [11] Ekologické zemědělství v České republice. Ročenka 2007, Bioinstitut Olomouc.
- [12] Webster, J. (1999): Welfare: životní pohoda zvířat aneb střízlivé kázání o ráji. Nadace na ochranu zvířat, 264.
- [13] Zákon č. 30/2006 Sb., o ekologickém zemědělství.

- [14] Šarapatka, B., Urban, J. a kol. (2006): Ekologické zemědělství v praxi. PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, Šumperk.
- [15] www.ochranazvirat.cz, Nadace na ochranu zvířat.
- [16] www.spolecnostprozvirata.cz, Společnost pro zvířata.
- [17] Heil, F., Ivemeyer, S., Klocke, P., Notz, C., Maeschli, A., Chneider, C., Spranger, J., Walkenhorst, M. (2006): pro-Q: Förderung der Qualität biologisch erzeugter Milch in der Schweiz durch Prävention und Antibiotikaminimierung (Projektbericht). FiBL, CH-Frick. <http://orgprints.org/9924>.
- [18] Vyhláška č.208/2007 Sb., o minimálních standardech na ochranu hospodářských zvířat.
- [19] Vyhláška č. 382/2004 Sb., o ochraně hospodářských zvířat při porážení, utrácení nebo jiném usmrcování.
- [20] Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči.
- [21] Ivemeyer, S., Klocke, P. et. Heil, F. (2005): Bestandesbetreuung und antibiotikafreies Tiergesundheitsmanagement in der Schweiz pro-Q Ergebnispräsentation Mai 2006, FiBL, CH-Frick. <http://orgprints.org/6294>.
- [22] Notz, C., Klocke, P. et. Spranger, J. (2004): BAT-Projekt-Bericht. FiBL, CH-Frick. <http://orgprints.org/6221>.
- [23] Rada, V., Marounek, M. (2005): Probiotika a prebiotika ve výživě zvířat. Vědecký výbor výživy zvířat, Praha.

Zpracovala Lenka Kaspříková.
Vydalo Hnutí DUHA, listopad 2007.
Vytisknuto na recyklovaném papíře.

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A › Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 545 214 429
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.